

ایستاد

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تفت
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش جزا و جرم شناسی

عنوان

مجازات های تکمیلی و تبعی در جرایم مستوجب حد

استاد راهنما

دکتر شکوه نامدار

استاد مشاور

دکتر حسن قاسمی مقدم

نگارنده

سید محمد گلشن تفتی

شهریور ۱۳۹۷

ب

بسمه تعالی
فرم شماره (۲۰)
تاییدیه هیات داوران

بدینوسیله تایید می شود که جلسه ی دفاع از پایان نامه ی آقای سید محمد گلشن تقتی با عنوان: **مجازات های تکمیلی و تبعی در جرایم مستوجب حد** با حضور هیات داوران ذیل تشکیل گردید و هیات داوران پس از مطالعه پایان نامه و شرکت در جلسه دفاع صحت و کفایت تحقیق انجام شده را بر اساس مقررات دانشگاه آزاد اسلامی جهت اعطای درجه کارشناسی ارشد در رشته ی حقوق گرایش جزا و جرم شناسی به نامبرده مورد تایید قرار می دهند.

۱) خانم دکتر شکوه نامدار

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۲) آقای دکتر حسن قاسمی مقدم

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۳) آقای دکتر محمد مهدی برغی

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

۴) آقای / خانم دکتر

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داورداخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

به نام خدا

فرم شماره (۲۱)

منشور اخلاق پژوهش

با استعانت از خدای سبحان و با اعتقاد راسخ به اینکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست و به منظور انجام شایسته ی پژوهش های اصیل، تولید دانش جدید و بهسازی زندگانی بشر، ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه ها و پژوهشگاه های کشور:

تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و فقط حقیقت به کار خواهیم بست و از هرگونه جعل و تحریف در فعالیتهای علمی پرهیز می کنیم.

حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیاء)، سازمان ها و سایر صاحبان حقوق را به رسمیت می شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.

به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارج می نهیم، برای انجام پژوهشی اصیل اهتمام ورزیده از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.

ضمن پایبندی به انصاف و اجتناب از هرگونه تبعیض و تعصب، در کلیه فعالیتهای پژوهشی رهیافتی نقادانه اتخاذ خواهیم کرد.

ضمن امانتداری، از منابع و امکانات اقتصادی، انسانی و فنی موجود استفاده بهره ورانه خواهیم کرد.

از انتشار غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر انتشار موازی همپوشان و چندگانه (تکه های) پرهیزی می کنیم.

اصل محرمانه بودن و رازداری را محور فعالیتهای پژوهشی خود قرار می دهیم.

در همه فعالیتهای پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.

خویش را ملزم به رعایت کلیه هنجارهای علمی رشته خود، قوانین و مقررات، سیاستهای حرفه ای، سازمانی، دولتی و راهبردهای ملی در همه مراحل پژوهش می دانیم.

رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اقدامی فرهنگی می دانیم و به منظور بالندگی این فرهنگ، به ترویج و اشاعه آن در جامعه اهتمام می ورزیم.

امضاء دانشجو

امضاء استاد راهنما

تقدیم به :

به پاس تعبیر عظیم و انسانی شان از کلمه ایثار و از خودگذشتگان؛
به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است؛
به پاس قلب های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می گراید؛
و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند؛

این مجموعه را به همسر، مادر و روح پر فتوح پدرم تقدیم می کنم.

سپاسگزاری :

از استاد گرامیم سرکار خانم دکتر شکوه نامدار بسیار سپاسگزارم چرا که بدون راهنماییهای ایشان تامین این پایان نامه بسیار مشکل مینمود. همچنین از استاد مشاور جناب آقای دکتر حسن قاسمی مقدم کمال تشکر و امتنان دارم . از خداوند منان عالی ترین درجات را برای ایشان خواستارم. همچنین از سایر اساتید گروه آموزشی دانشگاه و مدیریت محترم، نهایت تشکر و امتنان را دارم. از خانواده خود نیز به دلیل همه حمایت ها و محبت هایشان چه در طول زندگی تحصیلی ام و چه در زندگی شخصی خود، نهایت سپاس و تشکر را دارم.

و من الله التوفیق

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

۱.....چکیده	۱
فصل اول : کلیات تحقیق	
۲.....۱-۱- مقدمه	۲
۳.....۲-۱- بیان مسئله	۳
۶.....۳-۱- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق	۶
۷.....۴-۱- سوالات تحقیق	۷
۷.....۱-۴-۱- سوال اصلی	۷
۷.....۲-۴-۱- سوالات فرعی	۷
۷.....۵-۱- فرضیه ها	۷
۷.....۱-۵-۱- فرضیه اصلی	۷
۷.....۲-۵-۱- فرضیه های فرعی	۷
۸.....۶-۱- اهداف تحقیق	۸
۸.....۱-۶-۱- هدف اصلی	۸
۸.....۲-۶-۱- اهداف فرعی	۸
۸.....۳-۶-۱- اهداف کاربردی	۸
۹.....۷-۱- سوابق و پیشینه موضوع تحقیق	۹
۱۱.....۸-۱- جنبه نوآوری و جدید بودن تحقیق	۱۱
۱۲.....۹-۱- روش تحقیق	۱۲
۱۲.....۱۰-۱- ساختار تحقیق	۱۲
فصل دوم : ۱۴ مفاهیم و مبانی نظری ۱۴	
۱۴.....مقدمه	۱۴
۱۴.....۱-۲- مجازات	۱۴
۱۴.....۱-۱-۲- تعریف مجازات	۱۴
۱۶.....۲-۱-۲- اهداف مجازات	۱۶
۱۶.....۱-۲-۱-۲- ارباب (بازدارندگی)	۱۶
۱۸.....۲-۲-۱-۲- اصلاح (بازپروری)	۱۸
۱۹.....۳-۲-۱-۲- مکافات	۱۹
۲۲.....۲-۲- انواع مجازات ها	۲۲

۲۲	۱-۲-۲- مفهوم مجازات های اصلی
۲۴	۲-۲-۲- مفهوم مجازات های تکمیلی
۲۵	۳-۲-۲- مفهوم مجازات های تبعی
۲۶	۴-۲-۲- پیشینه مجازات تکمیلی و تبعی
۲۹	۳-۲- مجازات های تکمیلی در حقوق داخلی
۲۹	۱-۳-۲- در گستره قوانین
۳۰	۲-۳-۲- در گستره رویه قضایی
۳۲	۳-۳-۲- تحولات در مصادیق مجازات تکمیلی و نگاهی به قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲)
۳۳	۴-۳-۲- تفکیک مجازات های تکمیلی از مجازات های تبعی
۳۵	۵-۳-۲- شرایط اعمال مجازات های تکمیلی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
۳۶	۴-۲- مفهوم حدود
۳۷	۱-۴-۲- حد در لغت
۳۷	۲-۴-۲- حد در اصلاح
۳۸	۳-۴-۲- تفاوت حد با مفاهیم مشابه
۳۹	۵-۲- اقسام حدود
۳۹	۱-۵-۲- اقسام حدود در نظریات مختلف
۴۳	۲-۵-۲- حدود در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
۴۴	۳-۵-۲- حد زنا
۴۵	۴-۵-۲- حد ملحقات زنا (لواط، تفریح و مساحقه)
۴۸	۵-۵-۲- حد قوادی
۴۹	۶-۵-۲- حد قذف
۴۹	۷-۵-۲- حد سب النبی
۵۰	۸-۵-۲- حد مصرف مسکر
۵۱	۹-۵-۲- حد سرقت
۵۱	۱۰-۵-۲- محاربه
۵۲	۱۱-۵-۲- بغی و افساد فی الارض
۵۲	۶-۲- راه های ثبوت جرایم حدی
۵۲	۱-۶-۲- اقرار
۵۴	۲-۶-۲- شهادت شهود
۵۵	۳-۶-۲- علم حاکم (قاضی)

۵۶	۷-۲- عوامل سقوط حدود
۵۶	۲-۷-۱- عوامل عمومی (قاعده درء)
۵۷	۲-۷-۲- توبه و نقش آن در سقوط مجازات‌های حدی
۵۹	۲-۸- عوامل تأخیر و تخفیف در اجرای حدود
۶۱	۲-۹- آثار و اهداف اجرای حدود در اسلام
۶۲	۲-۹-۱- خوار کردن بزه‌کار
۶۲	۲-۹-۲- اجرای عدالت
۶۴	۲-۹-۳- اصلاح بزه‌کار
۶۶	۲-۹-۴- حفظ نظم و امنیت عمومی
۶۶	۲-۹-۵- عبرت‌گیری و ارعاب عمومی و خصوصی
۶۷	۲-۹-۶- تشفی خاطر بزه‌دیده
۶۸	۲-۹-۷- تطهیر و رهایی بزه‌کار از کیفر اخروی
۶۹	۲-۹-۸- حفظ نهاد خانواده، عفت عمومی و ارزش‌های اخلاقی
۷۰	۲-۱۰- مبانی نظری
۷۰	۲-۱۰-۱- مبانی فقهی: مجازات‌های تکمیلی در گستره منابع فقهی
۷۰	۲-۱۰-۱-۱- انواع مجازات‌ها در تعالیم اسلامی
۷۱	۲-۱۰-۱-۲- تبیین ماهیت فقهی مجازات‌های تکمیلی
۷۲	۲-۱۰-۱-۳- مبانی مشروعیت مجازات‌های تکمیلی
۷۳	۲-۱۰-۱-۴- ملاک تعیین نوع و میزان مجازات فرعی
۷۵	۲-۱۰-۲- مبانی حقوقی
۷۵	۲-۱۰-۲-۱- مبانی حقوقی مجازات‌های تکمیلی و تبعی
۷۶	۲-۱۰-۲-۲- مجازات‌های تکمیلی و تبعی در گستره دیدگاه‌های حقوقی

فصل سوم : ۷۸ مجازات‌های تکمیلی در جرائم حدی

۷۸	مقدمه
۷۸	۳-۱- ماهیت مجازات‌های تکمیلی در جرائم مستوجب حد
۸۰	۳-۲- توسعه قلمرو و مصادیق مجازات‌های تکمیلی در جرائم حدی
۸۱	۳-۳- تاثیر "نوع جرم" در مجازات‌های تکمیلی جرائم حدی
۸۲	۳-۴- تاثیر "نوع مجازات" در مجازات‌های تکمیلی جرائم حدی
۸۶	۳-۵- تاثیر "نوع مجرم" در مجازات‌های تکمیلی جرائم حدی
۸۹	۳-۶- تاثیر "شرایط حکم دادگاه" در مجازات‌های تکمیلی جرائم حدی

۳-۷- بررسی "ضمانت اجرای مجازات تکمیلی" در مجازات های تکمیلی جرائم حدی ۹۰

۳-۸- چالش های اعمال مجازات تکمیلی در حدود و قصاص ۹۲

۳-۸-۱- غیر قابل اجرا بودن برخی از مصادیق ۹۲

۳-۸-۲- ابهام در مدت مجازاتهای تکمیلی ۹۳

فصل چهارم : مجازات های تبعی در جرائم حدی

مقدمه ۹۴

۴-۱- بررسی مجازات تبعی «محرومیت از حقوق اجتماعی» در قانون مجازات اسلامی جدید در جرائم حدی ۹۴

۴-۲- تاثیر "نوع مجرم" در مجازات های تبعی جرائم حدی ۱۰۲

۴-۳- تاثیر "نوع مجازات" در مجازات های تبعی جرائم حدی ۱۰۵

۴-۴- تاثیر " شرایط حکم دادگاه " در مجازات های تبعی جرائم حدی ۱۰۷

۴-۵- چالش های مجازات های تبعی در جرایم حدی ۱۰۸

۴-۵-۱- اصل تساوی مجازات ها ۱۰۸

۴-۵-۲- اصل شخصی بودن مجازاتها ۱۰۸

فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادها

۵-۱- نتیجه گیری ۱۱۰

۵-۲- پیشنهادها ۱۱۲

فهرست منابع ۱۱۳

چکیده لاتین ۱۱۸

چکیده

مجازات های اصلی به شرح ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به چهار نوع حد، قصاص، دیه و تعزیر تقسیم شده اند. در فقه اسلامی، "حدود" از موقعیت و جایگاه خاصی برخوردار و در کتب و منابع فقهی، باب مفصلی به این نوع از مجازات اختصاص یافته است. قانونگذار در کنار این مجازات های اصلی، با توجه به اهمیت جرم، ویژگی های مجرم و مواردی از این دست، با وجود شرایطی اقدام به افزایش مجازات مرتکب از طریق افزودن مجازات تبعی و تکمیلی به مجازات اصلی می نماید. با توجه به اینکه هدف از اجرای مجازات های تکمیلی و تبعی، در نظام های حقوقی دنیای امروزی، تنبه و بازپروری مجرم است، و در مقابل جرائم مستوجب حد اغلب ثابت و تغییرناپذیر می باشند؛ در این مطالعه به بررسی «مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد» با روش توصیفی- تحلیلی و کتابخانه ای پرداخته شد. بر اساس بررسی های به عمل آمده و یافته های تحقیق، در مجازاتهای تکمیلی عمدتاً شرایط قانونی دال بر شخصی بودن و تطبیق این مجازاتها با شخصیت مجرم است و در مجازاتهای تبعی شرایط حاکی از قوت جنبه عینی در این مجازاتهاست به گونه ای که بدون توجه به شخصیت مجرم و صرفاً برای تأمین جنبه مکافاتی مجازات و بعضاً ناتوان سازی نوع مجرمین در برخی جرائم اعمال میگردد. با توجه به قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در دایره شمول جرایم و مصادیق مجازات های فرعی (تکمیلی و تبعی) تغییراتی ایجاد شده است که در حال حاضر مجازات های تکمیلی و تبعی شامل جرایم تعزیری، حدی و قصاص هستند. با در نظر گرفتن این موضوع که حدود، جرائمی ثابت و تغییرناپذیر هستند لیکن دلایلی برای اعمال این مجازات ها بر حدود وجود دارد که از منظر فقهی و حقوقی قابل تحلیل است که در این تحقیق نیز به آن پرداخته شد. مقنن در ماده ۲۳ ق.م.ا. به بیان این موضوع پرداخته و طبق این ماده، مجازات تکمیلی بر فردی که به حد، قصاص و مجازات تعزیری درجه شش تا یک محکوم می شود، با اجماع شرایطی و با توجه به نوع جرم و خصوصیات مرتکب بر او بار می شود. و همچنین مجازات تبعی از آثار مترتب بر محکومیت به مجازات اصلی است و بر خلاف مجازات تکمیلی در حکم قید نمی شود.

کلیدواژه ها: حدود؛ مجازات تکمیلی؛ مجازات تبعی؛ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

مهمترین واکنش جامعه در قبال نقض قوانین کیفری به صورت مجازات نمودار می شود. در واقع مجازات ها واکنش اجتماعی سرکوب کننده ای هستند که برای نیل به اهدافی از جمله ارعاب، اصلاح و تربیت، پیشگیری از جرم و اجرای عدالت بر شخص مسئول اعمال می شوند. بطور کلی طبق قوانین جزایی می توان مجازات ها را به مجازات های اصلی، تکمیلی و تبعی تقسیم بندی کرد. مجازات های تکمیلی و تبعی فرع بر مجازات اصلی هستند. در برخی از این جرایم با توجه به ملاحظات فردی و اجتماعی بر مرتکب جرم بار می شود از این رو به این مجازات ها مجازات فرعی یا ثانویه نیز گفته می شود. مجازات های تکمیلی که در قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ به عنوان مجازات تمیمی از آن یاد می شد و صرفاً شامل محکومیت به جرایم عمدی تعزیری و بازدارنده بود، در قانون ۱۳۹۲ به جرایم غیر عمدی و حدود و قصاص نیز تسری داده شد. مجازات تکمیلی در تکمیل مجازات اصلی به آن اضافه و در دادنامه نیز ذکر می گردد.

در مقابل، مجازات تبعی از آثار محکومیت به مجازات اصلی است و در حکم دادگاه قید نمی شود بلکه به تبع جرم به صورت قهری بر مجرم بار می شود و اثر مستقیم محکومیت کیفری است. محرومیت از

حقوق اجتماعی بارزترین مصداق مجازات های تکمیلی و تبعی می باشد و تدابیری هستند در برابر افرادی که رفتار آنان نظم اجتماعی را تهدید می کند. و مهم ترین هدف آن پیشگیری از وقوع جرم در آینده است، در واقع محرومیت از حقوق اجتماعی زمینه تکرار جرم را از بین می برد.

در این پژوهش در تلاشیم مصادیق و شرایط مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد در قوانین جزایی و قوانین متفرقه و سیر تاریخی این مجازات ها و تغییرات به وجود آمده در آنها را در قوانین سابق و قانون مجازات اسلامی اخیرالتصویب مورد بررسی قرار داده و به ارزیابی تفاوت و تشابه مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد پردازیم.

۱-۲- بیان مسئله

تاریخ جوامع، به خوبی بیانگر این واقعیت است که جرم و جزا همنشین دیرین جامعه انسانی است، هیچ جامعه ای را نمی توان یافت که از معیارها و اصولی ناشی شده از ارزشها، عرف و عادت تبعیت نکرده و برای حفظ آنها مجازاتهایی را شناسانده باشد. این مجازاتها از همان ابتدا که قانون به صورت بسیار ساده و ابتدایی در جوامع پدید آمد، وجود داشته است؛ اما نحوه اجرای مجازات، نوع مجازات، اهداف و اصول کلی حاکم بر مجازاتها در بستر تاریخ به فراخور تفاوت ارزشها، عرف و عادات و نیز تحولات اجتماعی دستخوش تغییر و تحول بسیاری بوده است.

افزایش روزافزون جرم و بزهکاری، به عنوان یکی از دغدغه های اصلی جامعه بشری، نظریه پردازان مکاتب مختلف کیفری را بر آن داشت تا با قرائت های مختلف از مجرم، جرم و مجازات به ارائه راهکارهایی پردازند که ثمره آن جزء سردرگمی قانونگذاران و به تبع تنوع مجازاتهای ناهمگون، چیزی دیگری نبود. در یکی از مهمترین دسته بندیها؛ مجازاتها براساس نسبت آنها با یکدیگر به سه دسته مجازات اصلی، تبعی و تکمیلی تقسیم می شوند. مجازات تکمیلی و تبعی به آن دسته از مجازاتهایی گفته می شود که هیچگاه به تنهایی نمی تواند مورد حکم دادگاه قرار گیرد و در صورت صلاحدید قاضی، برای تکمیل مجازات اصلی، مورد حکم قرار می گیرد. هدف کلی از تعیین این مجازاتها به طور عمده، خنثی سازی حالت خطرناک و اصلاح و بازپروری مجرم می باشد. هدف اولیه اعمال این مجازاتها، فردی کردن مجازاتها و توجه به شخصیت مجرم است که ریشه های آن را باید در مکتب تحقیقی جستجو کرد که با تولد این مکتب، علوم جنایی در توجه به بزهکاری، «رویکردهای جرم مدار» را کنار گذاشته و شخصیت مجرم را نیز مورد توجه قرار دادند. پس از آن نیز دانشمندان از دستاوردهای دیگر علوم برای مطالعه بزهکار استفاده کردند. توجه به انسان در مطالعات علوم جنایی سبب شد تا در دهه ۱۹۶۰ شماری از اندیشمندان به جای بزهکار، بزه دیده را موضوع تحقیق های خود قرار دهد و از این رو به علوم جنایی جنبه «بزه دیده

مداری» بدهند (نیازپور، ۱۳۸۶: ۸۶). بنابراین مبنای ایجاد مجازات های تکمیلی در راستای توجه به شخصیت مجرم و در جهت اصلاح وی و جلوگیری از تکرار جرم بوده است.

همچنین مجازات های تبعی مجازات اضافی ای هستند که به طور خود به خود و به تبع مجازات اصلی نسبت به محکوم تحمیل می شود، در واقع این مجازات از نتایج و آثار محکومیت به مجازات اصلی است که بدون نیاز به ذکر آن در حکم محکومیت، محکوم علیه حکم جزایی، باید آن را تحمل کند؛ در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز مانند قانون قدیم، مجازات های تبعی را در جرایم عمدی و در صورت محکومیت قطعی کیفری و پس از اجرای حکم قابل اجرا می داند. محور اصلی مجازات های تبعی، محرومیت از حقوق اجتماعی است و مدت زمان این محرومیت بر اساس نوع جرم متفاوت خواهد بود. بیشترین مدت محرومیت از حقوق اجتماعی به مدت ۷ سال تعیین شده که مربوط به محکومین به مجازات های سالب حیات است که به هر دلیلی توانسته اند از مجازات جان سالم به در ببرند. مجازات های تکمیلی و تبعی یا به تعبیری تتمیمی برای کامل کردن مجازات اصلی از سوی قاضی تعیین می شود. بنابر اصل قانونی بودن جرم و مجازات، دست قاضی برای صدور مجازات های گسترده بسیار باز و وسیع نیست اما در حدود قانون می تواند مجازات های خاصی را در کنار مجازات اصلی برای مجرم در نظر بگیرد.

هدف اصلی از وضع مجازات های تکمیلی اثربخشی بیشتر و کمک به اصلاح رفتار مجرمان است، مجازات هایی نظیر منع رفت و آمد به اماکن خاص یا منع خروج از محدوده خاص، الزام به حرفه آموزی یا سواد آموزی، الزام به اشتغال در جای خاص و نظایر اینها مجازات هایی هستند که از سوی قاضی می تواند در کنار مجازات اصلی برای مجرم یا محکوم در نظر گرفته شود تا روند اصلاح فرد با سرعت بیشتری پیگیری شود. بر اساس ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ «دادگاه می تواند فردی را که به حد، قصاص یا مجازات تعزیری از درجه شش تا درجه یک محکوم کرده است با رعایت شرایط مقرر در این قانون، متناسب با جرم ارتكابی و خصوصیات وی به یک یا چند مجازات از مجازات های تکمیلی محکوم کند» همانطور که در ماده ۲۳ نیز به آن اشاره شده، مجازات تکمیلی متناسب با جرم و مجازات اصلی متفاوت بوده اما دست قاضی برای صدور هر یک از موارد مشخص شده در قانون باز است. همچنین، مفهوم مجازات های تبعی سابقه طولانی در حقوق جزای داخلی ندارد به طوریکه در قانون مجازات اسلامی اولیه مصوب سال ۱۳۷۰ چیزی تحت عنوان مجازات های تبعی پیش بینی نشده بود اما چند سال بعد ماده ای تحت عنوان ماده ۶۲ مکرر به قانون اضافه شد و در آن از مجازات های تبعی نام برده شد. در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز مانند قانون قدیم، مجازات های تبعی را در جرایم عمدی و در صورت محکومیت قطعی کیفری و پس از اجرای حکم قابل اجرا می داند.

به طور کلی، مجازاتهای تکمیلی و تبعی به خودی خود تأثیرات منفی بر مجرم و خانواده اش می‌گذارند و همان طور که گفته شد با حقوق اجتماعی فرد در ارتباط هستند، حقوقی که هر فردی برای زندگی در اجتماع به آنها نیاز ضروری دارد. در این صورت اگر محرومیت فرد از آنها با دقت کافی و رعایت تناسب بین این محرومیت‌ها و جرم ارتكابی صورت نگیرد، نه تنها به حدود آزادی‌های فردی تجاوز می‌شود بلکه هدف قانونگذار از اعمال این مجازاتها نیز محقق نمی‌شود و ممکن است در اثر اعمال این محدودیت‌های نامتناسب مجرم به سمت ارتكاب مجدد جرم رود.

البته در خصوص دسته بندی فوق، باید به این مسئله توجه داشت که؛ در نظام‌های کیفری عرفی مجازاتها به اعتبارهای مختلفی دسته بندی می‌شود؛ یکی از این دسته بندی ها، تقسیم مجازاتها برحسب ارتباط آنها با یکدیگر است که از این زاویه چنانچه ذکر شد، عمدتاً مجازاتها را به سه دسته مجازاتهای اصلی، تکمیلی و تبعی تقسیم می‌کنند؛ این در حالی است که چنین تقسیم بندی ای در نظام کیفری اسلام ارائه نشده است؛ بلکه در آن مجازاتها به حدود، قصاص، دیات و تعزیرات تقسیم می‌شود که عده ای از این امر به عنوان یکی از جهات افتراق مجازاتهای شرعی و مجازاتهای عرفی یاد کرده اند؛ که البته در قانون سال ۱۳۹۲ سعی بر آن شده که این چالش‌ها تا حدودی ترفیع گردد، که در این تحقیق نیز به طور کلی این مسئله مورد بررسی قرار می‌گیرد. حال سؤال اصلی این نوشتار آن است که مبانی مجازاتهای تکمیلی و تبعی در کنار مجازاتهای اصلی و به طور اخص جرایم مستوجب حد چیست؟

در فقه جزایی، پنج نوع مجازات وجود دارد؛ قصاص، دیات، کفارات، حدود و تعزیرات. در فقه اسلامی، حدود از موقعیت و جایگاه خاصی برخوردار و در کتب و منابع فقهی، باب مفصلی به این نوع از مجازات اختصاص یافته است. ابعاد پیچیده این نوع مجازات و دقت نظر خاص شارع در وضع و به کارگیری و بیان دقیق مسائل مربوط به آن، وجه تمایز حدود از سایر مجازاتها از جمله تعزیرات می‌باشد.

در فقه جزایی اسلام، حدود به مجازات مشخص و معینی (از نظر کمیت و کیفیت) گفته می‌شود که برای گناهان خاص و جرم‌های خاص مشخصی تعیین شده اند؛ از زمان به وجود آمدن جوامع بشری و در پی آن قوانین و مقررات، همیشه برای ناهنجاری‌های اجتماعی که در آن جامعه جرم شناخته می‌شوند، مجازات و تنبیهاتی در نظر گرفته شده است و دین اسلام که دین مطابق با فطرت ذاتی بشر و خلقت انسان بوده و به علت اینکه این دین، برنامه جامع و کامل زندگی فردی و اجتماعی برای همه زمان‌ها می‌باشد، برای همه زوایای زندگی انسان برنامه و راهکار دارد، که یکی از این راهکارها در حوزه اجتماعی بشر، حدود و تعزیرات می‌باشد؛ به این بیان که فلسفه تشریح حدود در اسلام جلوگیری از ارتكاب جرائم و گناهان بزرگ در اجتماع، التیام ناهنجاری‌های ناشی از ارتكاب جرم، تطهیر فرد مجرم، و آمرزش گناهی که در اثر ارتكاب این جرم کسب کرده، اجرای عدالت در جامعه، جلوگیری از انحرافات بزرگ و بنیان شکن و

مصونیت بخشیدن به جامعه است. به بیان دیگر، اجرای حدود باعث تنبیه و تطهیر مرتکب جرم بوده و باعث بازدارندگی افرادی که تمایل به انجام دادن آن گناه دارند، می شود و بالاخره به جامعه نظم و قوام بخشیده و امنیت آن را تا حدود زیادی تامین و تضمین می کند، و می توان گفت که حدود و مجازات حدی ضمانت اجرایی برخی از قوانین الهی در جامعه می باشند که نتیجه اجرای آن، جریان احکام و مقررات الهی و اخلاق اسلامی در جامعه می باشد.

بنابراین، با توجه به مطالب مطرح شده، و این مسئله که هدف از اجرای مجازات ها، هم در نظام های حقوقی دنیای امروزی، و هم نظام فقه جزایی اسلام، تنبه و بازپروری مجرم است، این مطالعه به بررسی «مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد» می پردازد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

در این تحقیق مجازاتهای تکمیلی و تبعی مجتمعاً مورد بررسی قرار می گیرند؛ چراکه هر دوی این مجازاتها در نقطه مقابل مجازات اصلی محسوب می شوند و از نظر ماهیت نیز تا حدود زیادی تشابه دارند و در ضمن موضوع هر دوی آنها محرومیت از حقوق اجتماعی است، با مزایای اجتماعی و سیاسی افراد و نیز حقوق و آزادی های مشروع و قانونی شهروندان سروکار دارد و در واقع به محروم نمودن مجرمین از این حقوق می پردازند؛ همچنین، موضوع هر دو مجازات محرومیت از برخی حقوق اجتماعی است با این تفاوت که مجازات تکمیلی با اختیار دادگاه اعمال میشود ولی مجازات تبعی به صورت قهری در صورت محکومیت به یک سری مجازات به مورد اجرا درمی آید.

از دیگر سو، سیاست کیفری اسلام در خصوص "جرائم مستوجب حد"، دارای پیچیدگی خاصی است. از یکسو، سخت گیری و حساسیت بالایی که در فرایند اثبات جرائم حدود در نظر گرفته شده است و از سوی دیگر، موانع بسیاری که در اجرای مجازات آنها وجود دارد، عملاً اجرای حدود را امری بعید و دور از انتظار، کرده است، به طوری که با توجه به این همه موانع جدی بر سر راه اجرای مجازات حدی، کمتر موردی می توان پیدا کرد که خالی از تمامی موانع بوده و شرایط کامل اجرای حد را دارا باشد.

در مقابل، قوانین جدید سال ۱۳۹۲ مقرراتی را در راستای تبدیل اجرای حدود به مجازات های تکمیلی و تبعی تدوین نموده است، و با توجه به اینکه "هدف غایی" هم نظام حقوقی ایران و هم فقه جزایی اسلام "بازپروری و اصلاح مجرم و پیشگیری از تکرار جرم" می باشد، و با توجه فزاینده به اهمیت جرائم مستوجب حد در نظام کیفری اسلام و جامعه اسلامی ایران، این مبحث (جرائم مستوجب حد و مجازات های تکمیلی و تبعی متناسب با آن) شایسته بررسی و تحقیق می باشد، و با عنایت به اینکه تا کنون

در این زمینه هیچ مطالعه منسجم و جامعی انجام نگرفته است، این پایان نامه با تحقیقات پیشین متفاوت بوده، دارای نوآوری است و اهمیت و ضرورت انجام تحقیق توجیه می شود.

۱-۴- سوالات تحقیق

۱-۴-۱- سوال اصلی

تغییرات قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در خصوص مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد چیست؟

۱-۴-۲- سوالات فرعی

۱. مصادیق، ویژگی ها و مستندات مفهوم مجازات های تکمیلی و تبعی در نظام حقوقی ایران چیست و نوآوری های قانون جدید مجازات اسلامی در ارتباط با آن کدامند؟
۲. مفهوم جرائم مستوجب حد در فقه جزایی اسلام چیست و مصادیق، ویژگی ها و مستندات آن در فقه کدامند؟

۱-۵- فرضیه ها

۱-۵-۱- فرضیه اصلی

قانون مجازات اسلامی مصوب اسلامی ۱۳۹۲، نسبت به قوانین سابق از شفافیت بیشتری برخوردار است، و مجازات های تکمیلی را در فصل دوم از بخش اول، ذیل ماده ۲۳ آورده است: «دادگاه می تواند فردی را که به حد، قصاص یا مجازات تعزیری تا درجه شش محکوم کرده است با رعایت شرایط مقرر در این قانون، متناسب با جرم ارتكابی و خصوصیات وی به یک یا چند مجازات از مجازات های تکمیلی «از جمله اقامت اجباری در محل معین، منع از اقامت در محل یا محل های معین، منع از اشتغال به شغل، حرفه یا کار معین، انفصال از خدمات دولتی و عمومی و...» محکوم نماید.».

۱-۵-۲- فرضیه های فرعی

۱. به نظر می رسد قانونگذار در قانون جدید، هدف "جلوگیری از تکرار جرم بعد از تحمل کیفر اصلی و نیز اصلاح مجرم" را مدنظر داشته، و مجازات تکمیلی در صورت صلاحدید قاضی، برای تکمیل مجازات اصلی، مورد حکم قرار می گیرد. در قانون مجازات ۱۳۹۲ به صراحت به امکان تبدیل جرائم

مستوجب حد به مجازاتهای تکمیلی و تبعی اشاره شده است. مجازاتهای تکمیلی بیشتر جنبه شخصی داشته و برای اصلاح مجرم است درحالی که مجازات تبعی عمدتاً جنبه عینی داشته و برای ناتوان سازی مجرم و تأمین هدف مکافاتی مجازات تقنین شده است و مستندات قانونی آن در ماده ۲۳ و ۶۲ قانون مجازات اسلامی جدید اشاره شده است.

۲. جرائم مستوجب حد در فقه جزایی اسلام، بخشی از قوانین کیفری است که مجازات آن در برابر کارهای خلاف عفت و اخلاق اعمال می‌شود و نوع، میزان و کیفیت آن در شرع تعیین شده و انواع آن عبارت است از: زنا، لواط، مساحقه، قوادی، قذف، شرب خمر، محاربه و افساد فی الارض و سرقت. در قانون نیز، طبق ماده ۱۴ ق.م.ا. مجازاتهای مقرر برای اشخاص حقیقی به چهار قسم حد، قصاص، دیه و تعزیر، تقسیم شده است، و مطابق فقه اسلامی، نمی‌توان اجزای حدود را لغو کرد، ولی می‌توان در برخی موارد با توجه به مصالح مهم تر، آنها را تبدیل به مجازات دیگر نمود.

۱-۶- اهداف تحقیق

۱-۶-۱- هدف اصلی

بررسی تغییرات قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در خصوص مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد.

۱-۶-۲- اهداف فرعی

- بررسی حوزه مفهومی، مصادیق، ویژگی‌ها و مستندات مجازات های تکمیلی و تبعی.
- بررسی حوزه مفهومی، مصادیق، ویژگی‌ها و مستندات جرائم مستوجب حد در فقه جزایی اسلام و حقوق ایران.
- بررسی نوآوری های قانون جدید مجازات اسلامی در ارتباط با مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد در نظام حقوقی ایران با توجه به فقه جزایی اسلام.

۱-۶-۳- اهداف کاربردی

۱. یافته های پژوهش میتواند در خصوص "تبیین مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد در نظام حقوق کیفری ایران"، کاربرد عملی و تئوریک داشته باشد.

۲. همچنین، با توجه به نوآوری های قانون جدید و شفاف سازی در به کار بردن عنوان «مجازاتهای تکمیلی» در خصوص جرائم مستوجب حد؛ یافته های پژوهش حاضر میتواند به رفع ابهامات و رفع چالش های موجود و پاسخ به سوالات مطرح شده کمک کند.

۳. همچنین با بهره گیری از یافته های این پژوهش، وکلا، قضات و حقوقدانان در خصوص ارائه و اجرای حکم در خصوص جرائم مستوجب حد؛ با عنایت به اصلاح و بازپروری مجرمین، میتوانند هر چه بیشتر به مجازات های تکمیلی و تبعی توجه داشته باشند.

۱-۷- سوابق و پیشینه موضوع تحقیق

در تحقیقات پیشین، مطالعه ای که مستقیماً به بررسی «مجازات های تکمیلی و تبعی در جرائم مستوجب حد» پرداخته باشد یافت نشد، و مطالعاتی که در این حوزه انجام شده نیز اغلب مجازات های تکمیلی و تبعی و نیز حدود و جرائم مستوجب حد در مطالعات جداگانه بررسی کرده اند. لذا در این بخش، به برخی از تحقیقاتی که تا حدودی به موضوع تحقیق ما نزدیک هستند، اشاره می شود:

خوش نیت (۱۳۹۴) در پایان نامه خود به بررسی (مجازات تکمیلی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲) پرداخته است. بر اساس یافته های تحقیق، با تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، مجازات های تکمیلی نسبت به قوانین قبلی از دو بُعد، توسعه پیدا کرده اند. نخست اینکه، مصادیقی که قانون جدید تحت عنوان مجازات های تکمیلی در نظر گرفته است، نسبت به قوانین سابق موارد بیشتری را شامل می شود. بعد دیگر اینکه، دامنه شمول مجازات های تکمیلی نسبت به قوانین قبلی گسترش یافته و علاوه بر محکومیت های تعزیری تا درجه شش، به مجازات های حدود و قصاص نیز تسری پیدا کرده است.

احمدی (۱۳۹۳) در پایان نامه خود به بررسی (مجازات مضاعف در حدود، قصاص، دیات) پرداخته است. قاعده منع محاکمه و مجازات مضاعف یکی از قواعد مهم حقوق جزای بین الملل به شمار می رود که با توجه به عملکرد مقنن در سیر قانونگذاری و فراز و نشیب های موجود در پذیرش و عدم پذیرش این قاعده در مجازات های شرعی، مطالعه ابعاد مختلف اعمال قاعده در مجازات های شرعی و تعزیرات ضروری به نظر میرسد. همچنین بررسی چالش های عدم اعمال قاعده منع مجازات مضاعف در حدود، قصاص و دیات و راهکارهای کاهش آن از مهمترین اهداف نگارش این پایان نامه بوده است.

نیک کار (۱۳۹۳) به بررسی (مجازات های تکمیلی و تبعی در قانون مجازات اسلامی جدید) پرداخته است. مجازات ها به مجازات اصلی، تکمیلی و تبعی طبقه بندی می شوند. مجازات های تکمیلی و تبعی از سال ۱۳۵۲ تحت عنوان اقداماتی تکمیلی و تبعی وارد نظام قانونگذاری کشور ما شد. این

مجازات ها از ابتدای ورود در قانون تاکنون تغییراتی را پشت سر گذرانده است. تا اینکه نهایتاً قانون جدید در این خصوص دچار تحولات اساسی شده است، که در این پایان نامه مورد بررسی قرار گرفته است. احمدی (۱۳۹۳) در مقاله ای به بررسی (تداخل مجازاتها در تعدد جرایم مستوجب حد و چالش های آن) پرداخته است. بر اساس یافته های تحقیق، در تعدد جرایم مستوجب حد، اگر جرایم ارتكابی مشابه باشند مجازاتها در هم تداخل کرده و فرد تنها به یک مجازات حدی محکوم می‌گردد. این حکم از دو جهت قابل مناقشه است. اولاً خلاف مقتضای قاعده عدم تداخل اسباب و مسببات است. و ثانیاً خلاف قاعده عدالت بوده و باعث اخلال در امنیت و نظم عمومی جامعه می‌گردد. فقها با استناد به دلایل مختلفی در مقام رفع تعارض این حکم با قاعده عدم تداخل اسباب برآمده‌اند. وجود مجازات‌های تعزیری با ماهیت منحصر به فرد آن (بما یراه الحاکم) در نظام کیفری اسلامی مشکل دوم را نیز مرتفع می‌گرداند. بدین ترتیب که اگر در کنار اجرای مجازات حدی، تعزیر را نیز داشته باشیم، این امر به اجرای هر چه بهتر عدالت و جلوگیری از اخلال در نظم عمومی جامعه می‌انجامد.

موسوی (۱۳۹۳) در مقاله خود به بررسی (مبانی مجازات تکمیلی و تبعی در فقه و حقوق موضوعه) پرداخته است. در این نوشتار ضمن تعریف این مجازات‌ها در پی بررسی مبانی مجازات‌های تکمیلی و تبعی در کنار مجازات‌های اصلی است. این نوع مجازات که در بستر ترویج اندیشه‌های تحقیقی مطرح شد، مبتنی بر آن است که منشأ حقوق کیفری، معیارهای عینی به دست آمده از تجزیه و تحلیل‌های علمی و نه از قواعدی برتر همچون حقوق طبیعی و اراده الهی است؛ علاوه بر این هدف از مجازات انسان‌های بدون اراده، نیز پیشگیری از ارتكاب و تکرار جرم افراد خطرناک و حیوان صفت می‌باشد. از این رو ضمانت اجراها باید متنوع و با شدت باشد؛ این در حالی است که بنا بر جهان بینی توحیدی اسلام، انسان هدف دار در پیمودن راه سعادت خویش مجبور نبوده و خداوند برای راهنمایی آن‌ها به سعادت، برنامه جامعی تشریح کرده که در آن برای حفظ امنیت ارزش‌ها، مجازات‌هایی را در نظر گرفته است.

خسروی (۱۳۹۲) در پایان نامه خود به بررسی (مجازات های تکمیلی و تبعی در حقوق کیفری ایران: اهداف، مصادیق و چالش ها) پرداخته است. اگر این مجازات ها به درستی اعمال نگردد و تناسبی با جرم ارتكابی و خصوصیات مجرم نداشته باشد، نه تنها سبب اصلاح مجرم و صیانت از جامعه نمی‌گردد بلکه گاهی نتیجه معکوس دارد و زمینه گرایش مجدد مجرم را به سمت ارتكاب جرم فراهم می‌نماید و حتی این مجازات‌ها به نحوی تدوین نموده است که گاهی با اصول کلی حاکم بر مجازات‌ها تعارضاتی دارند و وجود همین تعارض‌ها سبب گردیده که در این تحقیق بررسی چالش‌های مجازات‌های تکمیلی و تبعی ضمن تحلیل شرایط اعمال هر کدام از این دو نوع مجازات در آخرین قانون کیفری جمهوری اسلامی ایران (قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲) و مصادیق آن‌ها در قوانین متفرقه، ضروری باشد.